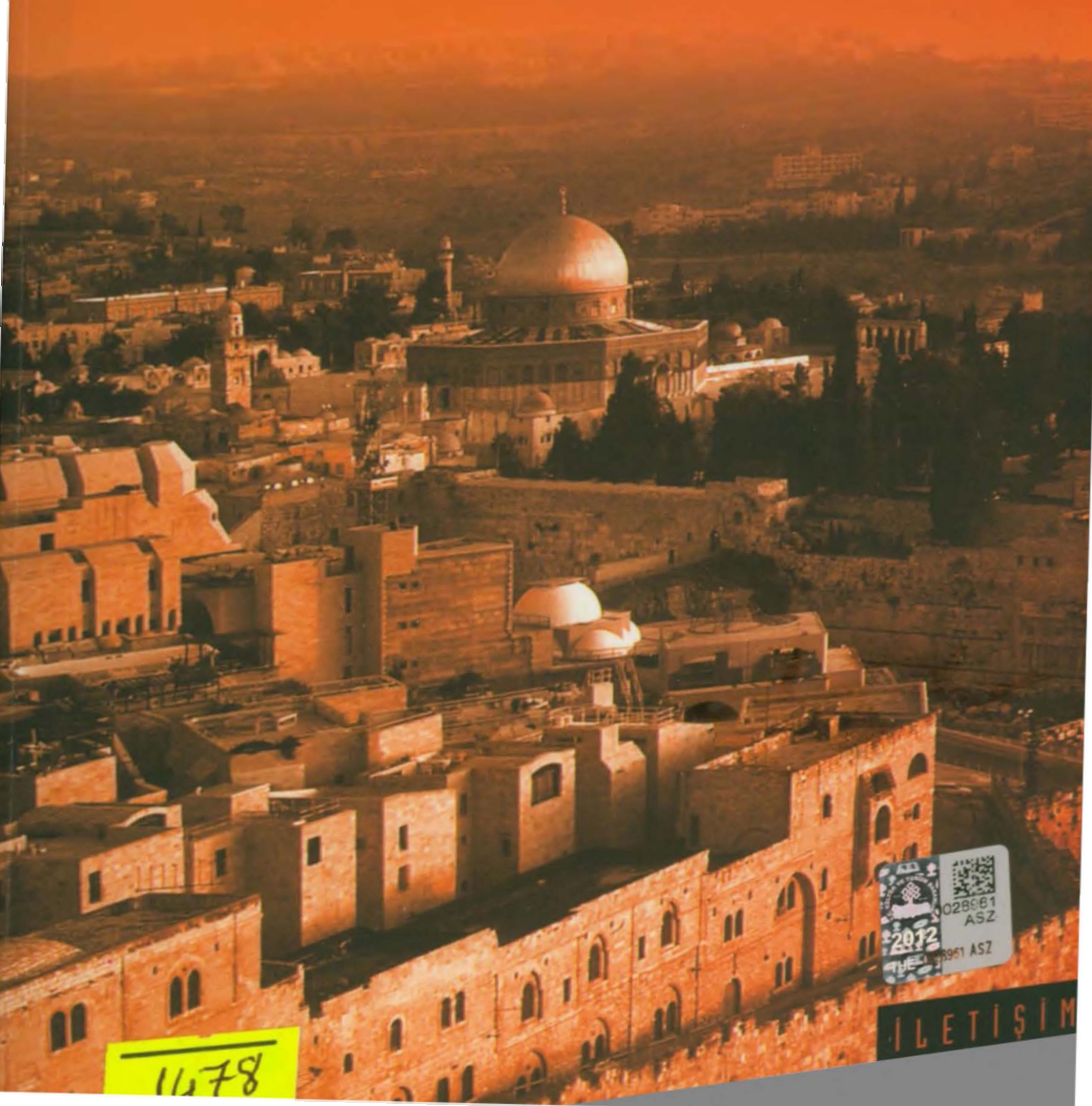

Jean-Christophe Attias - Esther Benbassa

PAYLAŞILAMAYAN KUTSAL TOPRAKLAR VE İSRAİL

11678

İLETİŞİM

Fransız Kùltür Bakanlığı'nın katkılarıyla yayımlanmıştır.

Israël, la Terre et le Sacré

© 1998 Flammarion

İletişim Yayınları 823 • Tarih Dizisi 20

ISBN-13: 978-975-05-0057-2

© 2002 İletişim Yayıncılık A. ř.

1-2. BASKI 2002, İstanbul

3. BASKI 2012, İstanbul

KAPAK Utku Lomlu

KAPAK FOTOĐRAFI DUBY Tal

UYGULAMA Hùsnù Abbas

DÜZELTİ Serap YeĐen

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 CaĐaloĐlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JEAN-CHRISTOPHE ATTIAS

ESTHER BENBASSA

Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail

Israël, la Terre et le Sacré

ÇEVİREN Nihal Önal

i l e t i ŝ i m

JEAN-CHRISTOPHE ATTIAS Ecole Pratique des Hautes Etudes, Sorbonne, Paris'te Ortaçağ Yahudi Düşüncesi profesörüdür. Doktora tezi, 15. yüzyılda İstanbul'da yaşamış Yahudi bir İncil müfessiri hakkındaydı (*Le Commentaire biblique. Mondekhai Komtino ou l'herméneutique du dialogue*, Paris, Cerf, 1991). Yahudilerin İspanya'dan 1492'de sürülmelerine ilişkin bir kitabı vardır (*Isaac Abravanel, la mémoire et l'espérance*, Paris, Cerf, 1992). Din değiştirme konusuyla ilgileniyor (*De la conversion*, Paris, Cerf, 1998). Esther Benbassa ile birlikte yayımladıkları kitaplar: *Dictionnaire de civilisation juive* (Paris, Larousse-Bordas, 2. baskı, 1998); *La Haine de Soi. Difficiles identités* (Brüksel, Complexe, 2000); *Les Juifs ont-ils un avenir?* (Paris, Lattès, 2001).

ESTHER BENBASSA Ecole Pratique des Hautes Etudes, Sorbonne, Paris'te çağdaş Yahudi tarihi profesörüdür. Osmanlı ve Fransız Yahudileri tarihi uzmanıdır. Yayımladığı birçok kitaptan bazıları şunlardır: *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları* (Milliyet Yayınları, 1998), *The Jews of France. A History from the Antiquity to the Present* (Princeton University Press, 2. baskı, 2001), *Une diaspora sépharade en transition* (İstanbul, XIXe-XXe siècles) (Cerf, Paris, 1993; Türkçe çevirisi Belge Yayınları'ndan çıkacaktır), Aron Rodrigue ile birlikte *A Sephardi Life in Southeastern Europe. The Autobiography and Journal of Gabriel Arié 1963-1939* (University of Washington Press, 1998) ve *Sephardi Jewry, The Judeo-Spanish Community, XIVth-XXth Centuries* (University of California Press, 2000; Türkçesi: *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, İletişim Yayınları, 2001). Jean-Christophe Attias ile birlikte yayımladıkları kitaplar: *Dictionnaire de civilisation juive* (Paris, Larousse-Bordas, 2. baskı, 1998); *La Haine de Soi. Difficiles identités* (Brüksel, Complexe, 2000); *Les Juifs ont-ils un avenir?* (Paris, Lattès, 2001). Bu kitapların çoğu muhtelif dillere çevrilmiştir.

*Aramızdan çok erken ayrılmış olan,
“Sion Tutkunları'nın” tarihçisi
Jean-Marie Delmaire'in anısına*

İçindekiler

Önsöz.....	9
Teşekkür.....	15

Hökler

1. Vaat Edilmiş Toprak.....	19
2. Kutsal toprak.....	51
3. Haqal Edilen Toprak.....	83
4. Sürgün Toprağı.....	115

Değişimler

5. Havuşulmuş Toprak.....	155
6. Yeniden Yaratılmış Toprak.....	193
7. Olanaksız Toprak.....	243
Sonsöz.....	285
Türkçe Baskıya Sonsöz.....	293
Hronoloji.....	297
Haqnaqça.....	305

... K., kendini kaybettiği, daha önce hiçbir yaratığın dalamadığı kadar derine daldığı izlenimini üzerinden atamıyordu; yabancı ellerde, havanın bile artık anayurt havasının öğelerini taşımadığı, sürgünden boğulacak gibi olduğu ve sağlıksız dürtülerin ortasında, yürümeyi sürdürmekten, kendini kaybetmeyi sürdürmekten öte artık elden hiçbir şeyin gelmediği bir ülkede...

Franz Kafka, *Şato*

Tüm bu sürgün yüzyılları boyunca, İsrail toprağı Yahudilerin hayalinde neydi ki? Çok, çok eski bir zaferin anısı. Bir bekleyişin ufku. Daha iyi günlerin umudunun yansıdığı, olmayacak bir mekân. Gökle yer arasında bir yerde ve çok zaman, yerden çok gökte, Sion işaret ediyor ve anlam veriyor. O zaman da, Kafka'nın, kahramanından farklı olarak, anlaşılıyor ki, yürümeyi sürdürmek, kendini kaybetmeyi sürdürmek değildir. Gün gelecek, bir gün, orada, şu parça parça olmuş dünyanın onarımı tamamlanacaktır; gün gelecek, orada, Yahudiler, serüvenlerinin sonunu göreceklerdir.

Orada ya da belki burada, bir gün ya da belki hemen bugünden başlayarak. Çünkü, rüyanın sonunda gerçekleşeceği beklenedursun, yaşanan yerin şimdiden sürgünde bir Kudüs ve ulaşılamaz İsrail toprağının geçici bir uzantısı olduğunu hayal etmek, her zaman olasıdır.¹ Amsterdam, Kuzey Kudüs'ü, Saraybosna Balkan Kudüs'ü, Tlemsen, Magrip Kudüs'ü, Vilna, Doğu Kudüs'ü... Birilerinin Kudüs'ü, ötekilerin Kudüs'ü değildir. Her Yahudi topluluğunun, hepsinin üstüne yerleştirdiği, kendi Kudüs'ü vardır. Elbette bu Kudüs gerçek olanın, o uzak-

1 Dan Miron, "The Literary Image of the Shtetl", *Jewish Social Studies*, 1 (3), ilkbahar 1995, s. 1-43.

larda olanın yerini tutmaz, sadece sabır göstermeye, içe sindirilmiş ama hiçbir zaman tam olarak benimsenmemiş sürgüne katlanmaya olanak verir.

Istanbul'a uzak olmayan bir yerde, karşı karşıya iki Yahudi mahallesi vardır, biri Boğaz'ın Avrupa yakasında, öteki Asya yakasında. Her ikisinin de hâlâ kendi mezarlığı bulunur. Avrupa'daki mahallede yaşayanların en sofuları, en dindarları Boğaz'ın karşı kıyısında, Asya'daki komşularının orada gömülme-yi yeğlerlerdi. Böylece cesetleri o daracık deniz kolunu aşarak orada, karşıda, birazcık daha kutsal bir yerde toprağa verilsin isterlerdi, o yaka, Kudüs'e biraz daha yakın olduğu için. Acaba böylece, diriliş günü, İsrail toprağına daha çabuk ve daha güvenli ulaşabileceklerini mi hayal ediyorlardı? Bu, bir kestirme miydi? Her neyse, söylencenin anlattığı buydu işte...

İsrail, vaat edilmiş toprak, kutsal toprak, sürgünün avuntusu. Nasıl söylemeli bunu? Rüyaya, niteliğini bozmadan dokunmak, anısının uyandırmaktan hiçbir zaman vazgeçmediği heyecana kendini kaptırmaksızın gizini çözmeyi denemek, heyecanın kendini anlamaya çalışmak, bu iş, oldukça çetin gibi görünüyor. Hatta bugün, rüya gerçekleşikten ve elle tutulur olduktan sonra, dünden de çok. Öte yandan, rüyayı hiç mi hiç öldürmemiş bir gerçek bu. Eskiden olduğundan farklı, yüzyıllar boyu hiçbir şeyden etkilenmemiş olan rüya, gene de, İsraililerin olduğu kadar, diaspora Yahudilerinin de saplantısı.

Her şeyden önce, Kutsal Kitap'ın toprağı, bir Kitap ki dağılmış bir halkı çevresinde toplamış ve artık toprağı olmayanlar için kendisi, toprak yerine geçmiş. Yeniden toplanmış bir halkın anayurdu olmaktan çoktan çıkmış, artık diasporanın bile gerçek merkezi olmayan bir gerçek Filistin'den uzakta, çok uzakta, Tevrat, dua gibi okunan, bıkıp usanmadan yinelenen, dinsel törenlerin özü, toprak Kitap Tevrat herkese durmadan kaybedilmiş toprağı anımsamak olanağı ve bahanesini sağlarken, onun yerini de tutuyordu. Ama anımsamak onu gerçekten düşünmekle aynı anlama gelir miydi? Dünün Yahudileri, mekânda ve zamanda uzaklaşa uzaklaşa onlar için neredeyse dokunulamaz niteliğe bürünmüş bir toprağı gözlerinde can-

landırma olanaklarına sahip miydiler? Usulca hayal âlemine kayarak, Kitap ile tek beden olarak toprak, sonunda artık kendisi için var olmuyor, bir düşünceye veya bir eğretilmeye dönüşüyordu.

XIX. yüzyılda bir dönüm noktası belirir. Batı doğudan gelen dalgaya boyun eğer ve “Doğu Sorunu”nu amansız biçimde tartışırken, Haçlılardan beri neredeyse unutulmuş bu toprak parçası, yeniden ilgi odağı olmaya başlar. Yahudiler kendileri de oraya karşı ilgisiz değildiler, önlerinde yeni bir yurttaşlık çağı açılıyordu ve öte yandan içlerinden kimileri de Kudüs’ün, buldukları yer olduğunu ve onlar için kendilerini bağrına basan ülkelerden öte Sion bulunmadığını savunuyorlardı. O yıllar Avrupa’sında yürüyüşe geçen milliyetçilik akımları en azından belirli çevrelerde, zihinlere damgasını vurmaya başlıyordu.

Bununla birlikte, ne Siyonizm, hatta ne de bir devletin kurulması, hayal edilen ve yeniden yaratılan toprağı, kitaptaki sıfatlarından tümüyle soyutlayabildi. Siyonistler toprağı her yönde sürecektir, derin izler kazacaklar. Gene de mitoslara gereksinimleri olacak, aslında ancak mitoslar, toprağı daha yakın ve daha somut kılabilmiş gibi. Gerçek, somut, acaba hiçbir zaman, düşünceye baskın çıkmayı başarabilmiş midir? Bu soru, yanıtız kalmıştır ve bugün, devletin kurulmasından elli yıl sonra, Israillilerin zihnini kurcalayan tartışmanın odak noktasıdır.

Eski mitoslara çağdaş anlamlar yakıştırarak, kimi zaman da onların yerine yeni mitoslar getirerek Siyonistler, dünün toprak Kitabını bugünün toprak Kitabına dönüştürmekten öte bir şey yapamamışlardır denebilir mi acaba? Çünkü tıpkı dünkü kadar, İsrail toprağı bugün de Tevrat’ın gölgesinde bulunmaktadır. Altı Gün Savaşı’nın ardından, aşırısofu ya da köktenci çevrelerin çok ötesinde, İsrail halkının genelinde, “toprakların”, dolayısıyla da eskiçağ İsrail’inin kalbinin yeniden fethedilmesinin yarattığı heyecanı düşünmek yeterlidir. Kitap’ın toprağı sonunda İsrail’in kucağına geliyordu. Yüzyılların hayal gücüyle, ataların dinsel törenleriyle Kitap’ın ağırlığıyla yüklü simgesel Toprak coşkulu tartışmaların ve çelişkili bir yerleşim politi-

Ne siyonizm hülyasının gerçekleşmesi ne de bir Yahudi devletinin kurulması, "İsrail toprağı"nın kutsallık simgelerinin dünyevileşmesine yetmedi. Yahudilerin "vaat edilmiş", kaybolmuş, düşünmüş ve yeniden yaratılmış topraklarla ilişkilerinin normalleşmesi için harcanan çabalar boşa gitti. Bu toprakların her santimetrekaresini mutlak bir kutsallığa dönüştüren Yahudiler, Filistinlilerin de buna tepki içinde benzer kutsallık simgelerine sarılmalarına yol açtılar. Kutsal Kitap'ın Yahudilerin İsrail toprağı üzerindeki hakkını güvenceye alması gibi, bugün Filistinliler tarafından dökülen kan, toprak üzerindeki bu hakkı Filistinlilere de veriyor. Kutsal, pazarlığa gelmez, bölünmez ama toprak bölünür. "İsrail toprağı"nın nihayet kimlik açısından bölünmesinin zamanı gelmedi mi? *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, Eski Ahit'ten bugüne, "İsrail toprağı" kutsallaştırmasının yaşadığı çelişkili macerayı ele alıyor; günümüz dünyasının önde gelen çatışmalarından birini tüm çetrefilliği içinde görmemizi sağlıyor.

